

הגדרת ציבור ובפרט לגבי הדין שאין הציבור מתים

א. הקדמה לסוגיא בגמ' תמורה שאין הציבור מתים

איתא בגמ' תמורה (טו:) וכמה דוכתי דיש דין שאין הציבור מתים לגבי הדין שחטאת שמתו בעליה מתה. בגמ' תמורה ובגמ' הוריות (ו.) דנים לגבי הקרבנות שהביאו בימי עזרא, כמובא בפסוקים בעזרא פרק ח', דמפרש הגמ' שהביאום על עבודה זרה שעשו בימי צדקיהו. עוד מקום שמצאנו כלל זה הוא ביומא (ג.) לגבי פר החטאת של יום הכיפורים. נעיין בעז"ה בביאור דין זה דרך הבנת השו"ט בגמ' תמורה ובגמ' הוריות.

איתא במשנה תמורה (טו.) שאין דין חטאת שמתו בעליה מתה בקרבן ציבור, ונח' רבי יהודה ורבי שמעון אם אפשר ללמוד מזה שאין דין חטאת שכפרו בעליה מתה בקרבן ציבור. מקשה הגמ' על שיטת ר"י דחטאת הציבור שכפרו בעליה מתו מהא דמצינו בדור בית שני שהביאו שעירים על העבודה זרה של הציבור בימי צדקיהו אף שלכאורה כבר מתו לפחות רוב החוטאים. הנחת הגמ' היא דמאן דאית ליה חטאת ציבור שכפרו בעליה מתה אית ליה נמי חטאת ציבור שמתו בעליה מתה.

מקשים התוס' (ד"ה קא סלקא דעתך) שבמשנה משמע דכ"ע לא פליגי דלא אמרינן חטאת הציבור שמתו בעליה מתה. מתרצים התוס' דבמתני' הכוונה לכשמתו כל הבעלים ולא נשאר אחד מהם, דזה ליתא בציבור או משום שיש הבטחה שכל ישראל לא ימות, כמו שאומר הרמב"ם בפיהמ"ש ע"פ הגמ' ביש נוחלין דאין שבט בטיל וכש"כ כל ישראל, או שבמציאות לא יתכן שימותו רוב הציבור בזמן שעדיין ראוי להביא הקרבן, כמו שמפרש המאירי, אבל בגמ' מיירי כשעדיין מקצת הבעלים קיימין. מפרש החק נתן ע"פ התוס' שכוונת ר"ש במשנה היה לומר

שפשוט שאין היכי תמצי של חטאת שמתו בעליה בקרבן ציבור וילפינן מזה לשאר חטאות המתות, אבל אין ראייה שאם במציאות יהיה היכי תמצי של מיתת הבעלים בקרבן ציבור כמו במתו רוב הציבור שלא אמרינן מתה לפי ר"י.

עכ"פ הנחת הגמ' היא שיש קשר בין חטאת שכפרו בעליה לחטאת שמתו בעליה. התוס' (ד"ה והא הכא) מקשים עוד קושיא על הגמ' דאיך מדמים הקרבן של שבי עזרא לחטאת שמתו בעליה שהרי בחטאת שמתו בעליה מיירי כשמתו לאחר הפרשה משא"כ בנד"ד שהמתים לא הפרישו כלל. התוס' מביאים מרבינו נתנאל שמתרץ שאם בלא הפרישו אפשר להקריב עליהם קרבן אלמא יש כפרה למתים וא"כ כש"כ אם הפרישו ואח"כ מתו הבעלים שיש כפרה למתים, שהרי בזה יש לו אפי' יותר שייכות לקרבן. אמנם לפ"ז קשה ההשואה לחטאת שכפרו בעליה שהרי נמצא שחטאת שמתו בעליה אינו דין בחטאות המתות אלא דין כללי של כפרה למתים.¹

ב. הקדמה ליסוד שיש ענין חדש של ציבור

הגרמ"פ (אג"מ ח"א קדשים ס' כד, ואח"כ ראיתי שגם בס' נזר הקדש על מס' תמורה ביאר כך) מפרש שבאמת היסוד של הדין שחטאת שכפרו בעליה מתה הוא שאם כבר נתכפרו הבעלים שוב אין מביאים הקרבן כי עיקר הקרבן הוא של החוטאים המתכפרים, ולכן אם נתכפרו באחר יש על הראשון דין מיתה. כשמתים הבעלים גם מגיע להם כפרה ע"י המיתה ולכן בעצם דינו כמו חטאת שכפרו בעליה. אף שפשיטא שזה כפרה אחרת וגם לא כפרה שלימה, נראה שהביאור הוא שיש דרגה של צורך לכפרה שצריכים כדי להתחייב בקרבן ואם נופלים מתחת לדרגה זו ע"י כפרה אחרת של מיתה שוב אין חיוב קרבן, ולכן יש לדון אותו כמו חטאת שכפרו בעליה. לכן מקשה הגמ' שאם בימי עזרא לא אמרו שחטאת ציבור שמתו עליה מתה, ע"כ הביאור הוא שאף דנתכפרו ע"י מיתתם מ"מ

¹ לכאורה היה אפשר לתרץ דאה"נ אין קשר בעצם בין הדינים אלא דלמדין אחד מן השני כי הדין בחטאת ציבור שמתו בעליה מלמד על הדין בכפרו כדאייתא במשנה.

מביאים עליהם קרבן, וא"כ ה"ה אם נתכפרו ע"י קרבן אחר מביאים להם כפרה ואין חטאת ציבור שכפרו בעליה מתה, וזה קשה לר"י.²

בגמ' (טו:) מתרץ רב פפא דאפ' לר"י דחטאת ציבור שכפרו בעליה מתה, חטאת ציבור שמתו בעליה אינה מתה לפי שאין הציבור מתים, דהיינו לא שייך דין זה לציבור. ממשיך הגמ' להביא מקור לדברי רב פפא. יש להבין מהו הכוונה בהא דאין ציבור מתים. הגאון ר' שמעון בשערי יושר (ש"ג פכ"ב עמ' רמ) מפרש שהמקשה סבר שציבור הוא קיבוץ הרבה יחידים, כעין שותפות, וכמו שבקרבן של שותפין אם מת אחד מן השותפין דינו כחטאת שמת בעלה, ה"ה כאן. רב פפא מתרץ שציבור אינו קיבוץ יחידים אלא הוא דבר מופשט שאינו תלוי ביחידים, ולא שייך לדבר על מיתה באיחוד הזה שהרי זה אינו תלוי כלל על היחידים, וא"כ אין על הציבור דין חטאת שמתו בעליה, אף אם מתו הרבה יחידים.

הגאון ר' אריה ליב מאלין (חידושי רבי אריה ליב ח"ב ס' נג) מפרש באופן דומה אלא דלדעתו גם בה"א יש ענין נפרד ומופשט של ציבור. הוא מפרש ע"פ חקירת הגר"ח בה' שגגות בדין ציבור שעשו בהוראת ב"ד דפטורין מקרבן יחיד אם זה מטעם שהקרבן של הציבור פוטר כל אחד מקרבן יחיד או שזה דין בפני עצמו שצבור שעשו בהוראת ב"ד פטורין, אולי משום שזה בכלל לא נחשב עבירה של היחיד. הגר"ח אומר שהנ"מ הוא כשיש טעם צדדי שב"ד אינם יכולים להקריב הקרבן אם היחידים חייבים להביא קרבן בפני עצמן, והרמב"ם בה' שגגות (פי"ד ה"ד) אומר שכן חייבים. עפ"ז אומר הגר' אריה ליב שהה"א היא שמשום שיש ב' חלקים לקרבן ציבור כאן, אחד שהוא כפרה לציבור וגם שיש כפרה ליחידים, לימא דמשום מיתת היחידים נחשב חטאת שמתו בעליה. רב פפא מתרץ שעיקר הכפרה היא על הציבור וא"כ לא שייך דין חטאת שמתו בעליה.

² יש להקשות על ביאור זה דא"כ למה לא אמרינן הכי גם ביחיד, דלימא יש כפרה למתים. בס' נזר הקדש (עמ' לג) מתרץ שרק בציבור אמרינן הכי כי מטעם ערבות החטא חל על כל ישראל, אף על אלו שלא חטאו, ומטעם זה נתחייבו כל ישראל בכפרה ויש כפרה למתים ביחד עם כפרת החיים. נראה לי שהביאור הזה שייך גם על הצד שנראה לקמן שציבור הוא קיבוץ יחידים, שהרי הענין כאן הוא שע"י כח הציבור כל היחידים יש להם חיוב. נראה לקמן שהגרמ"פ מפרש באופן אחר.

ג. דוגמאות אחרות ליסוד שיש ענין חדש של ציבור

קודם שנבאר עוד השו"ט בגמ' נביא מקומות אחרים שאנו מוצאים היסוד הזה שיש ענין מופשט של ציבור שאינו קשור ליחידים שמכילים אותו. הרמב"ן בריש פרשת ויקרא (א,ב) מדייק מרש"י שקרבן נדבת ציבור היא רק עולת קיץ המזבח שבאה מן המותרות, אבל אם אפי' רוב הציבור מביאים קרבן ביחד דינו כקרבן השותפין שטעונה סמיכה בכולם והנסכים קרבים משלהם. הרמב"ן עצמו חולק ואומר שגם אם רצו ציבור להפריש בתחילה לנדבה דינו כנדבת ציבור שאינה טעונה סמיכה. העיר לי ר' אלי בלזון דלכאורה ביאור המח' הוא שלפי הרמב"ן גם הרבה יחידים נחשבים כציבור כי כל דינו של ציבור הוא קיבוץ יחידים, אבל לפי רש"י אין יחידים יכולים לבא ביחד להחשב כציבור ורק אם זה קרבן שבאה בתרומת הלשכה אפשר להחשיבו כקרבן ציבור, כי ציבור הוא דבר מופשט ולא קשור ליחידים.

אומרים הרי"ף בברכות (יג. בדפי הרי"ף) והרמב"ם בה' תפילה (פ"א ה"י) שאין הציבור מתפללין תפילת נדבה לפי שתפלה כנגד קרבנות תקנום ואין הציבור מביאין קרבן נדבה, וא"כ אין ציבור מתפללין תפילת נדבה. מקשים הבעל המאור, תר"י, והראב"ד (על הרמב"ם ובהשגות על הבעה"מ) דמצינו שציבור מתנדבים עולה מקיץ המזבח, ואומרים תר"י שזה לאו דווקא מן המותרות אלא דאפי' יכולים להתנדב מתחילה, כמו בפירש הרמב"ן. הראב"ד על הרמב"ם מתרץ דאה"נ הציבור מביאים נדבה מן המותרות אבל זה לא היה מצוי כ"כ ורק תקנו תפילות כנגד החובות ולא כנגד הנדבות שאינן מצויות.³

העיר הגרמ"ס בחידושו על הרמב"ם שם דסכ"ס לשון הרמב"ם הוא שאין הציבור מביאין קרבן נדבה, וא"כ קשה הנחת הראב"ד. הגר"מ אומר שלשון הרמב"ם הוא מדויק. לא כתב הרמב"ם אין קרבן ציבור קריבה

³ הרמב"ן במלחמות ה' מתרץ שזה אינו קושיא כי דווקא מקיץ המזבח יכולים להביא נדבה והיינו שהמזבח קונה שקלים אלו שהרוח יהיה לשם נדבה אבל יחידים אינם יכולים לנדב קרבן ציבור ביחד כדי שלא יהיה טעונה סמיכה, וא"כ ה"ה בתפילה היחידים אינם יכולים לנדב ביחד. לכאורה זה סתירה לרמב"ן על התורה שהרי כאן הוא מפרש כמו רש"י, אא"כ אמרינן שרק בא לתרץ הרי"ף.

נדבה אלא כתב אין הציבור מביאין קרבן נדבה. הביאור הוא שכדי שיחול על קרבן דין קרבן ציבור צריכים חלות שם קרבן ציבור וזה אפשר רק ע"י תרומת הלשכה, אבל אין הציבור יכולים לחול שם קרבן ציבור בפני עצמם. לכאורה הביאור הוא כנ"ל שציבור אינו דין של יחידים אלא דבר מופשט בפני עצמו. בסוף העיר הגר"מ דלא אמרינן הכי לגבי תפילה שהרי כל זמן שעשרה אנשים מתפללים ביחד יש חלות דין תפילת הציבור, אבל זה לא קשה כי סכ"ס תקנו התפילות כנגד קרבנות ומשום שאין הציבור מביאים קרבנות אף שבה' תפילה יכולים לחול שם ציבור ממילא אין הציבור יכולים להתפלל תפילת נדבה.

עוד דוגמא העיר לי ר' יעקב גרון ע"פ מש"כ הרב שלמה וואהרמאן בס' שארית יוסף (ח"ז ס' טז). אומר הספר החינוך (מצוה תרג) שנשים פטורות ממצות זכירת עמלק משום שנשים אינן שייכות למצות מחיית עמלק כי אין הנשים עושות מלחמה. תמה הרב וואהרמאן שכתב רש"י במגילה (ג.) דאין זמן מלחמה בלילה, ופירש המרחשת (ח"א ס' כב) שאין חיוב ללחום מלחמת מצוה בלילה כמו דאין דנין דיני נפשות בלילה משום שנאמר והוקע אותם כנגד השמש, כדאיתא בסנהדרין (לה.).⁴ לפ"ז מצות מחיית עמלק הוי מצות עשה שהזמן גרמא ולימא דמטעם זה נשים פטורות ממנה וממילא ממצות זכירה, ואין צריכים לטעם שאינן עושות מלחמה.

הרב וואהרמאן מתרץ ע"פ מה שכתב הרמב"ם בסהמ"צ בסוף מנין העשין שג' המצוות שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ, דהיינו מחיית עמלק, בנין בית המקדש, והעמדת מלך, הם חובה על הציבור ולא על כל איש ואיש. ואף שכתב החינוך (במצוה תרד) שיש חיוב גם על כל יחיד למחות עמלק זה רק משום שהוא חלק מהכלל, אבל אין זה חיוב פרטי על כל יחיד. כבר רואים מזה שיש ענין נפרד של ציבור עם חיובים נפרדים. אולי אפשר לומר עוד שהפטור של מצות עשה שהזמן גרמא הוא רק שייך

⁴ העיר ר' יעקב דאפשר לדחות ולפרש דכוונת רש"י שלמעשה אין לוחמים בלילה כי א"א לראות ולא שע"פ דין אין מלחמה בלילה, שהרי מיירי שם בגמ' בטענה על צבא יהושע שלא הקריבו התמיד של בין הערבים שהרי לא היו צריכים להלחם בלילה ולא היו פטורים עוד. המרחשת הבין שזהו ע"פ דין אבל אולי אפשר לומר שזה טעם במציאות ולא ע"פ דין.

למצוות שמוטלות על כל יחיד ויחיד בפנ"ע, אבל אם יש מצוה על הכלל אף שהיא מצות עשה שהזמן גרמא מ"מ יש חיוב על הנשים כחלק מהכלל, ורק נפטרו משום שהן אינן בנות מלחמה. לכן יוצא לנו עוד נ"מ בענין של ציבור.

ד. קושיות בגמ' תמורה

אמרנו שהיסוד של הדין שאין הציבור מתים הוא שציבור הוא ענין מופשט שלא קשור ליחידים. מ"מ יש כמה קושיות על הגמ'. חדא דיש אב"א בגמ' שאין צריכים לכלל שאין הציבור מתים כי עדיין החוטאים היו חיים. שוב מקשה הגמ' שהם היו רק המיעוט ומתרץ הגמ' שהיו הרוב, שהרי מבואר בפסוקים שהקול של בכי של אלו שראו בית ראשון היה יותר חזק מהקול של שמחה של האחרים שלא ראו בית ראשון. לכאורה באב"א חוזרים לה"א שציבור הוא רק קיבוץ יחידים או שבכל חטאת הציבור יש בחינה של קרבן יחיד באותו קרבן, אבל א"כ מה איכפת לן אם החוטאים הם רוב של הקיימים או לא? בשלמא אם היינו צריכים רוב החוטאים בחיים אבל זה לא מסתבר שרוב החוטאים היו חיים לאחר שבעים שנה (אף דכתב כך ר' גרשום), ועוד הרי בגמ' לא כתבו כך. באמת כבר הקשה כך תוס' הרא"ש בהוריות.

עוד קשה שיש שו"ט דומה בהוריות (ו). שדנים שם לגבי הקרבנות של שבי עזרא, והתם מצינו כמה חילוקים בין השו"ט בסוגי'. חדא דהתם דוחים המקור של רב פפא ומביאים מקור אחר, ועוד שהאב"א בסוגי' נכלל שם בתוך דברי רב פפא.

ה. הבנה הראשונה בהגדרת ציבור

הגרמ"פ מפרש ב' הסוגיות ע"פ הבנות שונות של הכלל שאין הציבור המתים. אחרי דיון בגמ' הוריות במנין החטאות שהביאו בימי בית שני ע"פ השיטות השונות בתנאים במספר הקרבנות שמביאים בחטאת הציבור, בא רב פפא לתרץ הקושיא דלכ"ע איך הביאו חטאות אלו דהא מתו אלו שחטאו בימי צדקיהו והוו חטאות שמתו בעליהן, כמו שמפרש רש"י שם (סוף ד"ה ואידך דב"ד). הנחת המקשה היא שציבור הוא קיבוץ יחידים וא"כ שייך הדין של חטאת שמתו בעליה. רב פפא מתרץ שבאמת אין חיוב על היחידים אלא הוא חיוב על הכלל לכפר על הפגם שמובא לכלל ע"י

החטאים של היחידים. המשל הוא לאבר פגום שהוא חלק מגוף גדול דממילא נשאר הגוף פגום. וא"כ לא שייך לדון כאן בחטאת שמתו בעליה שהרי הבעלים המתכפרים כאן הם הענין המופשט של ציבור וזה אינו תלוי על היחידים וא"כ לא איכפת לן במיתת היחידים.

רב פפא מביא ראייה משעיר ר"ח שבא מתרומת הלשכה לכפר על טומאת המקדש וקדשיו, דע"כ מתו חלק מהציבור מאז שנתנו שקליהם לתרומת הלשכה וא"א להביא קרבן מדמי המתים, שהרי דינם להשליך לים המלח, כמובא ברמב"ם ה' פסולי המוקדשין פ"ה ה"א, ואעפ"כ קריבין כי לא מתחשבים ביחידים שמתו. הגמ' דוחה הראיה וז"ל דלמא לא מייתו מצבור. לכאורה זה תמוה שהרי ע"כ יש שמתו מאז שנתרמו השקלים, וגם לא מצינו שאם היו יודעים שיש מהתורמים שמתו שאין מקריבין הקרבן. אלא מפרש הרב משה שאף אי אמרינן שציבור הוא קיבוץ יחידים ויש לכל יחיד חלק בכל קרבן ציבור, מ"מ דלמא לא מייתו צבור, כלומר מסתבר שלא מתו מספר יחידים עד שחלקם שוה פרוטה בשוויות הקרבן וא"כ לא חשיב שיש מדמיהן בשעיר.

שוב מביא רב פפא ראייה מדרשה לגבי עגלה ערופה שהכפרה היא גם על יוצאי מצרים, ומפרש רש"י בכריתות (כו.) דהיינו שהם עדיין צריכים כפרה שמה היה להם חלל ביניהם, וזה אף דכבר מתו יוצאי מצרים. רואים מזה שיש ענין של ציבור שלא שייך בו מיתה, שהרי אין כפרה למתים וכאן אע"פ שמתו מביאים להם כפרה. אומר הגרמ"פ שנשארה הוכחתו של הרב פפא. אך מקשה הגמ' וז"ל מי דמי התם כולהו איתינון, מגו דמכפרה אחיים מכפרה נמי אמתים, אלא הכא מי הוו חיים, ע"כ. הענין הזה של ציבור רק שייך לכפרה, דהיינו שיש פגם בציבור שנשאר אף לאחר מיתת היחידים, אבל אין זה מחייב הדור הבא אח"כ בקרבן. כדי לחייב הציבור בקרבן צריכים מעשה החטא ואחר שכבר מתו החוטאים מעשה החטא ליכא בעולם. לכן בעגלה ערופה שיש חיוב על החיים עכשיו, ממילא דרך קרבנם מביאים כפרה למתים שהרי פגם הציבור לא מת, אבל בנד"ד כולם, או לפחות רובם, מתו, ואין כאן מעשה חטא שמחייב קרבן.

על זה מתרצת הגמ' שבאמת היו חוטאים חיים מימי צדקיהו בתוך שבי עזרא, וא"כ היה להם מחייב בקרבן וממילא דרך זה הביאו כפרה למתים, אף שכבר מתו רוב הציבור. מקשה הגמ' דמ"מ הם רק מייעוטא של דור בית שני

וא"כ אין כאן מעשה חטא שמחייב קרבן, ומתרץ הגמ' שבאמת הם היו הרוב ולכן מעשה החטא חשיב בעולם. כל זה רק לרב פפא דלהמקשה צריכים רוב החוטאים בחיים כי הכל תלוי בס, משא"כ לרב פפא שהשאלה היחידה היא אם יש עכשו מעשה חטא שמחייב הציבור בקרבן.⁵ לזה היו צריכים רוב דור בית שני, וזה ע"פ מה שנפסק ברמב"ם ה' שגגות פ"ג ה"ב שרק תושבי א"י מתחשבים לרוב הציבור כדי לחייב חטאת הציבור. עד כאן הגמ' בהוריות. יוצא שלפי הגמ' הוריות פירוש הדין שאין הציבור מתים הוא שכשיש פגם בציבור זה נשאר מדור לדור וע"י קרבן החיים הציבור מתכפר.

ו. הבנה השניה בהגדרת ציבור

הגרמ"פ אומר שההנחות של הגמ' תמורה הם אחרת לגמרי, ולפ"ז מובן החילוקים בין הסוגיות. אומר הגרמ"פ שבגמ' תמורה לכ"ע יש ענין של ציבור וציבור אינה מתה, וגם שייך לחייב את הדור השני על מעשה החטא של המתים. אמנם, להיפך מהבנת המסקנא בגמ' הוריות, המקשה

⁵ יש כאן שאלה שהרי בגמ' הוריות (ג.) נחלקו ר"ש וחכמים אם צריכים שרוב הציבור יהיו מן החוטאים בשעת החטא או בשעת ידיעה, אבל לכ"ע לאחר מכן נשאר החיוב אף אם נתמעטו וא"כ פשוט שיש כאן חיוב על הציבור. תוס' הרא"ש שם מפרש שקושיית הגמ' היא אליבא דר"ש שצריכים רוב בשעת ידיעה. הגרי"ז בתמורה אומר שרש"י בתמורה גם נקט כך, אך לא הבנתי דיוקו. עכ"פ מעיר החזו"א (הוריות ס' יד אות כד) שזה דחוק חדא דהיה לגמ' להזכיר שזה אליבא דר"ש ועוד מאן לימא לן דהיו מועטין בשעת ידיעה. אולי הביאור הוא שבנד"ד שעת תשובה נחשב שעת ידיעה, שהרי מבואר לקמיה בגמ' שבאמת היו מזידיים וא"כ לא שייך כ"כ לדבר על שעת ידיעה, אבל גם זה דחוק. אולם החת"ס (הוריות ו. ד"ה ועיין פרש"י) מפרש שהמח' בין ר"ש לחכמים הוא רק כשירדו חלק מהחוטאים לחו"ל שכדי לקבוע אם יש חיוב חטאת הציבור אזלינן בתר תושבי א"י, ובזה נח' מתי נקבע החיוב, אבל למעשה צריכים שיהיה הרוב בחיים כדי להביא הקרבן, ולכן אם אח"כ ירדו לחו"ל יכולים להביא הקרבן. אמנם אם מתו רוב הציבור פקע חיובם ואין מביאים הקרבן אף אם היו הרוב בשעת החטא. לפ"ז אפשר שסוגי' הוא אפ' לפי חכמים ומפני שמיידי במתו רוב החוטאים פקע חיובם, עד שמחדש הגמ' שהיו הרוב של החיים עכשו ובזה די כדי לחייב ע"פ הכלל דאין הציבור מתים. יש להעיר שהמהר"י קורקוס לא הבין כך שהרי על הרמב"ם בה' שגגות פ"ג ה"ג כשמביא שיטת חכמים הוא אומר שמיידי בנתמעטו ע"י מיתה ויוצא שאף אם מתו הרבה מהחוטאים עד שנתמעטו מהרוב מ"מ חייבים להביא. לפי המהר"ק ע"כ צריכים לדחוק כתוס' הרא"ש.

כאן סובר שהכפרה של הקרבן אינו שייך לציבור אלא להחוטאים, ורק החיוב הוא על הציבור להביא כפרה לחוטאים הפרטיים (לכאורה זה דלא כב' הצדדים של הגר"ח הנ"ל). עפ"ז מובן יותר קושיית הגמ' דמהא שדור בית שני הביאו קרבן על חטא דור צדקיהו, שמעינן דיש כפרה למתים שהרי צריכים מתכפרים עכשו אף שיש חיוב על הציבור. זה קשה לר"י דלר"י עיקר הקרבן הוא של החוטאים המתכפרים וזה הטעם שאם כבר נתכפרו החוטאים באחר דינה למיתה, וע"י מיתה ג"כ יש כפרה לחוטאים ולפי ר"י היינו צריכים לומר שגם אז דין הקרבן במיתה.⁶

מקשים התוס' (ד"ה קא קרבה) דמ"מ לא מובן שיטת ר"ש שהוא שיטת חכמים שחטאת הציבור שכפרו בעליה אינה מתה דהרי מבואר בגמ' לעיל (טו.) שבחטאת הציבור שכפרו בעליה דינה שתרעה והכא הקריבו. תוס' מתרצים וז"ל דודאי כיון דלא אזיל למיתה אפ' לאקרובי נמי ראוי, וכן מצינו פרק הוציאו לו (יומא נ.), ע"כ. דבריהם סתומים שהרי לא מבואר מתי אמרינן שתרעה ומתי קריבה.⁷ הגרמ"פ מפרש שלפי חכמים בקרבן ציבור הקרבן לא שייך רק לחוטאים המתכפרים כמו שסובר ר"י, כי תמיד יש חיוב בעצם על הציבור אלא הדפועל א"א להביא הקרבן עד שמתחייבים ע"פ דין. זה נלמד מהגמ' זבחים (ו:): לגבי שעירי עצרת שבאים על טומאת מקדש וקדשיו דאומר הגמ' שמביאים ב' שעירים אחד ביום ואחד אחר הצהרים אף שכבר נתכפרו בשעיר של הבקר כי השני קרב על טומאה שאורעה בין זה לזה.⁸ אומר הגמ' שלומדים מזה וז"ל שראויין היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל שעה אלא שחיסך הכתוב,

⁶ לכאורה סמך לזה הוא בגמ' לעיל (טו.) דלפי ר"י, לפחות בדעת חלק מהתנאים, איו דין מיתה כשרק היה אבוד בשעת הפרשה שהרי היסוד של מיתה הוא שכבר נתכפרו הבעלים, משא"כ התם שעוד לא התכפר. לפי ר"ש שהביאור אינו כך אפשר לומר שזה רק דין שכשנאבד הקרבן יש דין מיתה בלי קשר לכפרה.

⁷ היד בנימין מתרץ ע"פ תוס' ביומא שתירצו שתרעה הוא דין דרכנן ורק גזרינן כשכעין זה ביחיד היה במיתה. בדין מיתה ביחיד מתו כל הבעלים משא"כ התם ביומא שרק מת הכ"ג, וגם כאן לא מתו כל החוטאים.

⁸ מקשה הפנ"י בר"ה (ח:): למה צריכים להביא הראשון, דנמתין עד סוף היום ונביא שעיר שיכפר על הכל. הוא מתרץ שלמעשה יש גזה"כ שחייבים להביא ב' וכוונת הגמ' לומר שיוצא שהשני מכפר על הטומאה שאורעה ביניהם.

ומפרש רש"י שחס הקב"ה על ממונם של ישראל ולא התחייב אותם להביא קרבן בכל עת, אבל בעצם תמיד יש חיוב על הציבור להביא קרבן. משום זה חכמים סוברים שחטאת הציבור שכפרו בעליה אינה במיתה כי אין לומר שאין לו צורך כלל.⁹ בחטאת היחיד שכפרו בעליה א"א להקריב הקרבן שהרי כבר הובא קרבן בעבורם, ולכן ע"כ תרעה עד שיסתאב. אבל בנד"ד שיש חיוב ע"פ הכלל שראויין הם ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל שעה, אפשר להקריב הקרבן, וה"ה ביומא שמירי כשמת הכ"ג לאחר שהפריש פרו דאמרינן התם שאין דין חטאת שמתו בעליה כי אין הציבור המתים, דשם אפשר להקריב כי עדיין יש החיוב של עבודת יוה"כ. אומר הגרמ"פ שזהו כוונת התוס' באמרם כיון דלא אזיל למיתה אפ' לאקרובי נמי ראוי, דהיינו הוא ראוי להקריב ואם יש חיוב למעשה כן מקריבים.

ע"כ ביאורו של המקשה בגמ' תמורה. יוצא לנו הבנה שניה ביסוד שאין הציבור מתים שציבור הוא ענין מופשט שיש לו חיובים, כמו שראינו לגבי מחיית עמלק, אבל זה אינו שייך לכפרה שתלוי ביחידים החוטאים.

ז. הבנה השלישית בהגדרת ציבור

תירוצו של רב פפא בגמ' תמורה הוא שבאמת הענין המופשט של ציבור הוא שייך בין לחיובים בין לכפרה, וא"כ אף אם כבר מתו ונתכפרו החוטאים היחידים מ"מ הציבור לא יצאו ידי חובתם בתורת ציבור, וגם לא נתכפרו על הפגם שנעשה בציבור, ומטעם זה עדיין שייך להביא קרבן. הראיה לזה הוא משערי ר"ח ורגלים שאף שכבר מתו אלו שהתנדבו הדמים מ"מ הציבור צריכים כפרה על טומאת המקדש וקדשיו, ועל זה עוד לא נתכפרו. יוצא שיש לנו הבנה שלישית בדין שאין הציבור מתים, דהיינו כל החיובים ממשיכים לגמרי.

לפי הגרמ"פ כאן לא שייך הדיחוי של הגמ' הוריות כי גם למקשה יש חיוב על הציבור בלי קשר ליחידים, ואם רובם עדיין חיים יש מתכפרים

⁹ עפ"ז מתורץ קושיית הנזר הקודש לעיל למה כל זה שייך רק לציבור ולא יחיד שהפריש קרבן ומת או נתכפר באחר.

ולכן הציבור יכולים לצאת חיובם אף אם יש שמתו. גם רק לפי הגמ' הוריות ילפינן מעגלה ערופה כי היסוד של הכפרה בעגלה ערופה הוא שע"י החיוב של החיים יש כפרה למתים, דהיינו הציבור, כי הציבור מתים, אבל בגמ' תמורה סוברים שיש חיוב על הציבור משום הכלל שאין הציבור מתים ואין שייך ללמוד זה מעגלה ערופה. גם לפ"ז מובן למה לא צריכים לומר שרוב דור בית שני היו מהחוטאים שהרי לפ"ז באמת אין צריכים חוטאים כלל כי זה חיוב על הציבור שממשיך בכל תקפו מדור לדור.

וכן לפי הגרמ"פ מובן האב"א דחוזרים להנחת המקשה שצריכים מתכפרים כדי להקריב הקרבן וע"י שהם רובם של החיים י"ל שנחשב כאילו יש כאן מתכפרים ויכולים הציבור לעשות חיובם שאינו קשור ליחידים, דמטעם זה לא צריכים שרוב החוטאים יהיו בחיים. הכל כפתור ופרח.

ח. עוד דוגמאות שיש חיובים ששייכים לציבור בלי קשר ליחידים

לכאורה מצינו יסוד זה שיש חיובים וכפרה לציבור בלי קשר ליחידים במקומות אחרים. כתיב בפרשת כי תשא לגבי חטא העגל, וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם (שמות לב, לד). פירש רש"י וז"ל תמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליכם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ואין פורענות באה על ישראל שאין בו קצת מפרעון עון העגל, עכ"ל. לכאורה רואים מרש"י שיש ענין של פגם של הציבור שאינו תלוי על היחידים.

נראה שהגריד"ס (על התשובה, בין היחיד להציבור) ביאר דברי הרמב"ם בריש ה' תשובה ע"פ הבנת הגרמ"פ בגמ' תמורה. הגריד"ס העיר שיש כמה קושיים בדברי הרמב"ם. אחד הוא שכתב בפ"א ה"א שכל הכפרות אינם מכפרים אלא אם באים יחד עם תשובה. בה"ג הוא כתב שגם עיצומו של יום של יוה"כ אינו מכפר אא"כ עשה תשובה. אבל בה"ב לגבי שעיר המשתלח כתב הרמב"ם בכל מצוות עשה ול"ת חוץ מן החמורות, דהיינו עבירות שיש בהן כרת, מכפר שעיר המשתלח אף בלא תשובה.

הגריד"ס תירץ ע"פ דברי הרמב"ם בה"ב וז"ל, שעיר המשתלח מפני שהוא כפרה על כל ישראל, ע"כ, כלומר שהוא קרבן ציבור. מפרש הגריד"ס שקרבן ציבור אינו קרבן שמשותפים בו ציבור גדול של בעלים יחידים,

דזה קרבן השותפין, כמו שפירש הרמב"ן בדעת רש"י בפרשת ויקרא. אלא הציבור, שהוא ענין בפני עצמו, הוא הבעלים של הקרבן. ביוה"כ יש כפרה ליחידים וגם כפרה לציבור, כמו שמסיימים הברכה, מלך מוחל וסולח לעוונותינו ולעוונות עמו בית ישראל. הם ב' ענינים שונים. שעיר המשתלח רק מביא כפרה לציבור שהרי קרבן מביא כפרה לבעלים והבעלים הם הציבור, ולכן ממשיך הרמב"ם לומר שכ"ג מתודה עליו עם לשון כל ישראל. רק קרבן של יחיד צריך תשובה, דאל"כ הוא בבחינת זבח רשעים תועבה ואין בו כפרה, אבל בשעיר המשתלח בעל הקרבן הוא כנסת ישראל, וכנסת ישראל אינה יכולה להפוך להיות ל"רשע". מאידך, עיצומו של יום הוא כפרה לכל יחיד ויחיד וזה צריך תשובה. ממילא מובן החילוק בין קלות לחמורות לגבי שעיר המשתלח דחמורות הם העבירות שחייבים עליהם כרת, וכתוב לגבי כרת ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל, כלומר ע"י כרת הוא אינו עוד חלק מן הציבור ואין לו הכפרה של הציבור. רואים בדברי הגריד"ס הענין של חיובים ובעלות של הציבור בלי קשר ליחידים, וגם כפרה של הציבור.

נסיים דע"י זה מתורץ הקושיא על דברי הרמ"ע מפאנו מובאים בס' דרך פקודיך (למח"ס בני יששכר) הקדמה ה' אות ז' שאומר שלעתיד לבא ב"ב נצטרך להקריב כל הקרבנות שחסרנו כל ימי גלותינו, כלומר בכל ר"ח ובכל יו"ט נביא כל הקרבנות של כל הר"ח וימים טובים שלא הקרבנו. לכאורה זה קשה דנימא שמתו בעליה. באמת ע"פ הגמ' הוריות זה קשה כי התם ההבנה של אין הציבור מתים אינו שייך לחיובים, אבל ע"פ הגמ' תמורה אפשר לומר שכל החיובים של הציבור עדיין קיימים ואין חסרון במיתת המתכפרים כי גם הענין של כפרה של ציבור קיים לעולם ועד.